

„A románok nem jó szemmel nézték Gozsdut...”

Egy patrióta román, aki egész vagyonát népére hagyta

Míg *Andrei Şaguna* nem érdemelne szobrot hazánk területén, egy kortársa megérdemelné, hogy így módon is megörökítsék a nevét.

A kettősidentitású ügyvéd

A magyarországi ortodox románság nagy mecénása, Emanuil Gojdu (vagy ahogy magyar kortársai hívták: Gozsdu Manó) ugyancsak macedoromán származású volt, ráadásul fölmenői szintén Miskolcon laktak. Ő már Nagyváradon született, 1802. február 9-én. (Anyai ágon bihari kismesek, a Polynárok leszármazottja.) Szülővárosában, a premontreieknél, majd az egri érseki líceumban tanult, ezt követően Pozsonyban és Pesten végzett jogi tanulmányokat. Ügyvédi oklevelet 1824-ben szerzett. Pályája elején a híres szerb származású költő, Vitkovics Mihály ügyvédi irodájában dolgozott, ahol (Berzsenyi Dánieltől Virág Benedekig) megfordultak a kor neves magyar írói, költői is. Talán az ő hatásukra kezdett el verselni – magyarul. (Néhány költeménye 1826-ban jelent meg a *Szép-Literatúrai Ajándékban*.) A magyar nyelvhez, kultúrához történő vonzódását azzal is kifejezte, hogy – macedoromán léte! – ugyanebben az évben, tehát 1826-ban a pesti ügyvédek között elsőként vezette be latin helyett a magyar ügykezelési nyelvet. Ugyanakkor a szép vagyonnal rendelkező ifjú ügyvéd pártfogolta a román kultúrát: a Budai Egyetemi Nyomda több román nyelvű művének a kiadását finanszírozta.

Az 1830-as években már az egyik legkeresettebb ügyvédje volt Pestnek. (Védőbeszédeit hazai és külföldi szaklapok is közölték, ezek beépültek a pozsonyi jogakadémia és a pesti egyetem tananyagába is.) 1832-ben megvette a Király utca egyik telkét, majd hamarosan a környező telkeket is. Évtizedekkel később itt épült fel a ma is álló Gozsdu-udvar.

A forradalom kitörése után egyértelműen a *Batthyány-kormány mellé állt*. Nem pillanatnyi számításból, mint állítólagos barátja, Şaguna, hanem szilárd meggyőződésből. A forradalom melletti hűségét azzal is kimutatta, hogy amikor 1849 novemberében a bécsi kormány felajánlotta neki Bihar vármegye császári biztosi tisztségét, ő visszautasította azt. Gerincessége akkor is meglátszott, midőn Krassó vármegye főispánjává nevezték ki, egy évvel később, 1861-ben lemondott a tisztségéről, mert nem tartotta a kormányt alkotmányosnak. 1865-ben Tenke választókerületéből jutott be az országgyűlésbe. Általános megbecsültsége töretlen volt úgy a románok, mint a magyarok részéről.

Nevét azzal írta be a történelembe, hogy halála előtt egy évvel, 1869-ben végrendeletileg vagyona egy jelentős részéből létrehozta a saját nevét viselő magánalapítványt („*Fundatiunea lui Gozsdu*”). 1870-ben

A Gozsdu Alapítvány hányatott sorsa 1953-ig

A kuratóriumot a mindenkori nagyszebeni román ortodox érsek, az erdélyi és magyarországi román görögkeleti püspökök, valamint három ortodox vallású világi férfi alkották, az alapítványi vagyont pedig a szebeni ortodox érsekség pénztára kezelte. A Monarchia egyik legnagyobb magánalapítványa volt, amely a Király utcai, Dob utcai és Holló utcai ingatlanokból (az előbbiekből állt össze az ún. Gozsdu-udvar, utóbbiban található máig a budapesti román ortodox parókia), valamint különböző nagy értékű részvényekből állt. A

Gozsdu Alapítvány az arra rászoruló *ortodox román ifjakat támogatta* tanulmányaik folytatásában; a román politikai és kulturális elit számos tagja – hogy csak a két legismertebbet említsem: Octavian Goga és Petru Groza – az alapítványnak köszönhette, hogy el tudta végezni az egyetemet.

A történelmi Magyarország 1918-as szétverésével alapvetően új helyzet állt elő, ugyanis az alapítvány vagyona Magyarországon maradt, a kuratórium azonban a megnagyobbodott Romániába került, ráadásul az alapítványi támogatás alanyainak, az ortodox románságnak is csak töredéke maradt magyar fennhatóság alatt. A problémát nemzetközi szinten a trianoni diktátum próbálta meg rendezni. Budapestről Nagyszebenbe az első években történt is pénzátutalás, de a Bethlen-kormány mondvacsinált indokokra hivatkozva 1926-ban leállította ezt, illetve egy zárt számlára utalták az évi befolyó jövedelmet. Az ezután meginduló tárgyalások hamar elakadtak, mivel a magyar kormánynak kezdettől fogva az volt az álláspontja, hogy *rekompenzációs* alapon kell rendezni az alapítvány ügyét. (Az ellenkövetelésekre az adott alapot, hogy a román kormányok 1920-tól kezdve jogtalanul elkobozták több magyar egyesület vagy alapítvány épületét.) A románok kezdettől fogva vitatták a magyar ellenkövetelések jogosságát, és ezen az alapon tárgyalni sem voltak hajlandók, pedig tulajdonképpen még így is jól jártak volna, ugyanis *a magyar ellenkövetelések értéke az alapítványi vagyonénak a felét tette ki.*

Végül egy több évig folyó tárgyalás-sorozat végén, 1937. október 27-én Bukarestben a két ország képviselőinek végre sikerült megállapodniuk, mert *a román fél hallgatólagosan elfogadta bizonyos ellenértékek nyújtását* (a Háromszéki Tanalapot és a nagyszebeni árvaház épületének lefoglalt szárnyát csendben visszaadták), valamint kötelezettséget vállalt egy új, a trianoni Magyarországon élő görögkeleti románok javára szóló alapítvány létrehozására, de ez utóbbi kötelezvényét a román fél nem teljesítette. Az egyezmény ratifikációjára csak nagy sokára került sor, ugyanis a bukaresti parlament csupán 1938. január 27-én, a budapesti pedig 1940. július 5-én ratifikálta azt. A hatályba lépett egyezmény végrehajtását mindkét fél magatartása akadályozta: a nagyszebeni kuratórium a 2. bécsi döntés előtt két hónappal megvásárolta a Magyar Vöröskereszt kolozsvári épületét, s ez eltért az 1937-es megállapodás szellemétől, Budapest pedig 1940. szeptember 1-vel az ellenértékek egy részének birtokába jutott, a Gozsdu Alapítvány magyarországi vagyona pedig továbbra is zár alatt maradt.

Az alapítvány vagyoni helyzete a világháborús események miatt jelentősen megromlott. Egyrészt a Gozsdu-udvar épületei komoly károkat szenvedtek a háború alatt, másrészt pedig az 1945–46-os hiperinfláció miatt a bankokban lévő készpénz, valamint a kötvények, részvények elértéktelenedtek (csak ebből mintegy 600 ezer aranypengőnyi kár keletkezett), a világháborút követő években gyakorlatilag csupán a bérházakból folyt be valamennyi jövedelem.

A Románia és Magyarország között 1944. szeptember 6-án beállt hadiállapot (mely csak az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződések aláírását követően szűnt meg) következtében a minden korábban kötött kétoldalú megállapodás, tehát az 1937-es is, hatályát veszítette. A párizsi béketárgyalások idején Románia Magyarországgal szemben *jóvátételi követeléseket* nyújtott be (egyebek mellett a Gozsdu Alapítvánnyal kapcsolatban is), de a szövetséges nagyhatalmak ezt visszautasították.

Az Alapítvány ügye a kétoldalú kapcsolatokban a békeszerződés aláírása után akkor került ismét előtérbe, amikor a budapesti városháza megint fölmelegítette a Madách-sétány létrehozásának régi tervét, amely azzal a következménnyel járt volna, hogy a Gozsdu-udvar ingatlanainak egy részét kisajátítják. A budapesti román képviselő 1947. június 19-én szóbeli jegyzékben kérte az épületek kisajátításával kapcsolatos bírósági döntés végrehajtásának elhalasztását, amely kérést a magyar igazságügyi hatóságok teljesítették is. Az a veszély tehát, hogy a bérházak egy részét lebontják, ezzel elmúlt. Az épületkomplexum azonban nem

kerülhette el a sorsát: 1952. március 28-án ezt is államosították. Az alapítványi vagyon, illetve az épület sorsa a következő évben – legalábbis akkor úgy látszott – eldőlt.

A két „népi demokratikus” ország között évek óta folytak két oldalú vagyoni és pénzügyi tárgyalások. Ezek alapját részben az ún. CASBI-kérdés (az 1945-ben jogtalanul, burkoltan nacionalizált romániai magyar érdekeltségek visszaadása) részben az 1948-as romániai államosítások kapcsán fellépő *magyar kártérítési igény* képezte. (Utóbbi esetben arról van szó, hogy nálunk pár hónappal korábban történt meg az államosítás, ezért a korábbi magánvállalatok és pénzintézetek romániai fiókjai, leányvállalatainak államosítása már magyar állami érdeket sértett.) Ezek a tárgyalások azonban akadozva folytak és a siketek párbeszédének bizonyultak. Kiderült ugyanis, hogy Bukarest számára a Gozsdu Alapítvány kérdésének rendezésénél sokkal fontosabb volt, hogy az államosítások után föllépő a magyar kártérítési követeléseket valamilyen ürüggyel visszautasíthassák. A Groza-kormány tisztában volt vele: ha kétoldalú tárgyalásokon véglegesen rendezni akarja az alapítvány két évtizede megoldatlan kérdését, nem tudja kikerülni azt, hogy a magyar fél ne álljon elő a számára fontos, ugyancsak rendezendő pénzügyi kérdésekkel. Márpedig – ezt Bukarestben is jól tudták! – *Magyarországnak jóval több követelnievalója van: a magyar állam, közületek, különböző intézmények romániai ingatlanai és különböző követelése, le nem szállított áruk, erdélyi, magyar érdekeltségű, helyi érdekű vasutak stb. értéke 1952-ben – 1943-as dollárárfolyamon számítva – meghaladta a 160 millió dollárt. (A román követelésben a legnagyobb értéket az ún. Biz-kölcsön utáni magyar tartozás tette ki, azonban még ennek összértéke sem volt több 250 ezer aranydollárnál, a Gozsdu Alapítvány telkeinek és a rajta lévő ingatlanoknak a forgalmi értékét 1948-ban mintegy 1 millió forintra becsülték.)*

Amikor 1953 februárjában újra kezdődtek a tárgyalások, azok két héten belül ismét megszakadtak, mivel *a román fél természetesnek tartotta, hogy Magyarország minden 1944–1945 előtti megegyezésből és szerződésből származó jogáról lemond*, de ugyanakkor Románia ugyanilyen természetű Magyarországgal szembeni követeléseit fenntartotta – tehát magyar tárgyalópartnerétől egyoldalú joglemondást követelt. 1953 júniusában a tárgyalásokat felújították, s a román fél végül is belement a kölcsönös joglemondásba, tudatában lévén, hogy az anyagi érdekek egyensúlya hozzávetőlegesen sem áll fenn. A kölcsönös elengedés, lemondás, átadás tehát Magyarország számára rendkívül nagy aránytalanságot eredményezett.

Az Antos István magyar, és Emanoil Vinea román pénzügyminiszter-helyettesek között Bukarestben, 1953. július 7-én a „függőben lévő egyes pénzügyi kérdések végleges rendezése tárgyában” aláírt egyezmény egyrészt az 1. cikkelyben az 1945-ös „felszabadulás” előtti követeléseket és igényeket „kölcsönösen megszűntnek” nyilvánítja, végre nem hajtott rendelkezéseit hatálytalanítja. Másrészt a 2. cikkelyben a felek kölcsönösen lemondanak az 1953-ban is tulajdonukban álló, a felszabadulás időpontjában a másik állam területén volt és jelenleg is ott lévő ingatlan és ingó vagyontárgyokról, részvényekről, értékpapírokról, kötelezvényekről és címletekről. A 3. cikkely *a kölcsönös lemondást kiterjeszti az ingatlanok és vagyontárgyak állami tulajdonba vételéből, kisajátításából keletkező követelésekre és igényekre* is. Az 1. és 3. cikkelyek rendelkezései egyebek mellett egyértelműen vonatkoznak a Gozsdu Alapítványra is, a kérdés ezért évtizedekig elő sem került.

A Gozsdu-kérdés utóélete

A Gozsdu-kérdésre évtizedekig mint egy rendezett ügyre tekintettek Budapesten. Csakhogy 1999-ben Radu Vasile akkori román miniszterelnök a magyar fővárosban tett látogatásán bejelentette, hogy *visszakövetelik* a Gozsdu vagyont. Tulajdonképpen nem a román állam igényelte/igényli vissza, hanem egy 1994-ben alapított nagyszombeni egyházi alapítvány, a *Fundației Gojdu*. Azt állítják, hogy a 19. századi pesti alapítvány jogutódai (bár még az alapítvány neve sem ugyanaz, mint az eredetinek!). Az Orbán-kormány az 1953-as

megállapodásra hivatkozva visszautasította a román igényt, de az utóda, a Medgyessy-kormány már engedékenyebb volt. Ahelyett, hogy határozottan leseperték volna az asztalról az alaptalan román igényt – vagy ellenköveteléssel állt volna elő – némi tárgyalások után 2003-ban belementek abba, hogy a két állam hozzon létre egy *közalapítványt*, amelynek – legalábbis a román fél igénye szerint – a Gozsdu-udvarban lenne a székhelye. (Ezt azonban az teszi lehetetlenné, hogy időközben az ingatlant a VII. kerületi vezetés eladta egy izraeli érdekeltségű ingatlan-befektetőnek, ami nagy felháborodást váltott ki Romániában.) Szerencsére ebben az esetben a románok ostobábban viselkedtek, mint a budapesti szociál-liberális kormánykoalíció: a nagyszebeni ortodox érsekség nyomására az államközi szerződést nem ratifikálta sem a román szenátus, sem a parlament, emiatt a közalapítvány máig nem állt fel. Csak reménykedni lehet abban, hogy a következő kormány határozottan elutasítja a nagyszebeni és bukaresti orcátlan követeléseket.